

De invloed van het ervaren van discriminatie op internaliserende problemen van
jongeren: De modererende rol van gezinscohesie en sociale acceptatie door
klasgenoten

Naam: Marleen Buisman

Studentnummer: 5963982

E-mail: m.n.buisman@students.uu.nl

Faculteit: Sociale Wetenschappen

Master: Jeugdstudies

Begeleider: Margreet de Looze en Margot Peeters

Datum: 20-06-2017

Aantal woorden: 5848

Abstract

Inleiding: De huidige studie onderzocht of het ervaren van discriminatie een toename in internaliserende problemen van een jongere voorspelt. Daarnaast is nagegaan of een sterke gezinscohesie en sociale acceptatie door klasgenoten de negatieve invloed van het ervaren van discriminatie op internaliserende problemen kan verminderen.

Methode: Met behulp van vragenlijsten afgenomen in het noorden van Nederland voor de cohortstudie TRAILS is van 2230 jongeren informatie verzameld. Middels hiërarchische lineaire regressie analyses zijn de onderzoeksvragen onderzocht.

Internaliserende problemen, sociale acceptatie door klasgenoten en het ervaren van discriminatie zijn gemeten door zelfrapportage. Gezinscohesie is gemeten door ouderrapportage.

Resultaten: De resultaten tonen aan dat enkel ervaren discriminatie op basis van uiterlijk een toename in internaliserende problemen voorspelt. Er is geen invloed van gezinscohesie of sociale acceptatie door klasgenoten. Conclusie: Het ervaren van discriminatie op basis van uiterlijk leidt tot een toename in internaliserende problemen in de adolescentie. Replicatie van het huidige onderzoek moet aantonen of het onderzoek elders in Nederland tot dezelfde conclusie komt.

Vervolgonderzoek moet andere variabelen meenemen die mogelijk als buffer kunnen fungeren in de relatie tussen het ervaren van discriminatie en internaliserende problemen.

Trefwoorden: ervaren discriminatie, internaliserende problemen, gezinscohesie, sociale acceptatie door klasgenoten, jongeren

Abstract

Introduction: this study investigated whether perceived discrimination led to an increase in internalizing problems for adolescents. It also investigated whether strong family cohesion and social acceptance by classmates buffered the negative effects of perceived discrimination. Method: using questionnaires of the TRAILS cohort study, data of 2230 adolescents living in the north of The Netherlands was collected.

Hierarchical linear regression analyses were conducted to answer the research questions. The adolescents filled in questionnaires on their internalizing problems, social acceptance by classmates and perceived discrimination. Parents filled in the questionnaire measuring family cohesion. Results: The results show that only

perceived discrimination based on beauty led to an increase in internalizing problems. No effect was found for strong family cohesion or social acceptance by classmates.

Conclusion: Perceived discrimination based on beauty leads to an increase of internalizing problems during adolescence. Replicating the current study must show whether the same results are found in different parts of The Netherlands. Future research on this topic should include other variables that might buffer the negative effects of perceived discrimination on internalizing problems.

Key words: perceived discrimination, internalizing problems, family cohesion, social acceptance by classmates, adolescents

Inhoud

Introductie	4
Methode	9
Design	9
Participanten	10
Procedure	10
Meetinstrumenten	10
Data-analyse	11
Resultaten	12
Discussie	16
Conclusie	18
Literatuur	24

Introductie

Discriminatie is een wereldwijd probleem. Discriminatie kan worden gedefinieerd als ‘het nadelig behandelen van personen omdat zij behoren tot een bepaalde groepering of tot een bepaalde groepering worden gerekend’ (Köbben, 1985; p. 53-67). Discriminatie kan ervaren worden op het gebied van onder andere etnische achtergrond, godsdienst, huidskleur, sekse, leeftijd, seksuele gerichtheid en uiterlijk (Andriessen et al., 2014). Het huidige onderzoek zal inzicht geven in de gevolgen van discriminatie door etnische achtergrond/huidskleur, sekse en uiterlijk op internaliserende problemen. Bekend is dat slachtoffers van discriminatie op basis van verschillende discriminatiegronden vaker gevoelens van angst en depressie ervaren (Schmitt, Branscombe, Postmes & Garcia, 2014), vaker problemen met integratie op school hebben en vaker verminderd welzijn ervaren (Bradshaw, McNamara, Stevenson & Muldoon, 2016), stress ervaren (Everett, Onge & Molborn, 2016), vaker een verminderde fysieke gezondheid hebben (Lewis, Cogburg & Williams, 2015) en meer alcohol en tabak gebruiken (Zucker & Landry, 2007). Het behandelen van gezondheidsproblemen veroorzaakt door het ervaren van discriminatie op basis van huidskleur kost de maatschappij veel geld (Elias & Paradies, 2016).

16,4 procent van de wereldbevolking ervaart discriminatie op basis van verschillende discriminatiegronden (Goncalves et al., 2012). In de multiculturele samenleving van Nederland ervaart 25 procent van de inwoners discriminatie. Leeftijd, etnische afkomst en sekse zijn de drie belangrijkste discriminatiegronden. Dit percentage ligt voor kinderen en adolescenten lager: tien procent van de scholieren uit het primair en voortgezet onderwijs ervaart discriminatie (Andriessen, Fernee & Wittebrood, 2014). Ondanks het feit dat jongeren minder discriminatie ervaren dan de gemiddelde Nederlandse inwoner, is het juist van belang om de gevolgen van het ervaren van discriminatie voor jonge adolescenten te onderzoeken. Tijdens de adolescentie ontwikkelen jongeren namelijk een eigen identiteit. Bedreigingen jegens de eigenheid van een adolescent in de vorm van discriminatie kunnen in deze ontwikkelingsfase leiden tot lager zelfvertrouwen en een toename in depressieve symptomen. Door hun jonge leeftijd beschikken adolescenten over een beperkt aantal copings-strategieën, waardoor het moeilijker voor hen is om met deze stressvolle situaties om te gaan (Juang & Alvarez, 2010). In Nederland ervaart tien tot dertig procent van de jongeren van twaalf tot zestien jaar oud emotionele problemen

(Van Dorsselaer et al., 2010). Mogelijk speelt het ervaren van discriminatie een rol in het ontstaan van deze emotionele problemen.

De mate waarin discriminatie wordt ervaren, bepaalt de mate waarin jongeren negatieve gevolgen voor hun psychische gezondheid ervaren (Schmitt et al., 2014). Schmitt et al. (2014) vonden dat de gevolgen van discriminatie groter zijn voor individuen die herhaaldelijk en op grote schaal discriminatie ervaren, dan voor individuen die een enkele keer discriminatie ervaren van een selecte groep. Het negatieve effect van het ervaren van discriminatie op grote schaal is sterker voor kinderen dan voor volwassenen. Het is daarom aannemelijk dat een jongere met een niet-westerse achtergrond grotere psychische problematiek ervaart als gevolg van discriminatie, dan een jongere die zich een enkele gediscrimineerd heeft gevoeld op basis van zijn/haar uiterlijk. Tot op heden bestaat er geen onderzoek naar de invloed van deze verschillende discriminatiegronden op internaliserende problemen voor Nederlandse jongeren.

In vergelijking met onderzoek dat zich vooral richt op het ervaren van discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur, onderzoekt de huidige studie of het ervaren van discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur, sekse of uiterlijk leidt tot een toename van internaliserende problemen bij jongeren. Daarnaast wordt onderzocht of een sterke gezinscohesie en een hoge mate van acceptatie door klasgenoten als buffer kunnen fungeren. Dit is nog niet eerder onderzocht voor Nederlandse jongeren, wat het huidige onderzoek innovatief maakt. De studie gaat uit van subjectieve waarnemingen van discriminatie: het kan zijn dat een discriminerende ervaring volgens de wet niet discriminerend is, maar door het slachtoffer wel als zodanig wordt ervaren.

Ervaren van discriminatie en de kans op internaliserende problemen

Het ervaren van discriminatie is geassocieerd met depressieve gevoelens en mentale gezondheidsproblemen bij jongeren in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar (Lewis et al., 2015; Priest et al., 2013). Onderzoek door Montgomery en Foldspang (2008) naar de relatie tussen discriminatie, mentale problemen en sociale adaptatie bij jonge vluchtelingen toonde aan dat jonge vluchtelingen internaliserende problemen ontwikkelden en minder sociale adaptatie vertoonden als gevolg van het ervaren van discriminatie. Sociale adaptatie verwijst naar de mate waarin een individu deelneemt

aan de samenleving waar diegene woont, bijvoorbeeld met betrekking tot het hebben van een baan of het volgen van onderwijs (Montgomery & Foldspang, 2008). Het ervaren van discriminatie lijkt ertoe te leiden dat jonge vluchtelingen zich afkeren van de maatschappij, wat sociale adaptatie tegenwerkt. De afzondering van de maatschappij die daardoor ontstaat, kan het gevoel gediscrimineerd te worden versterken, wat tot een vicieuze cirkel leidt en internaliserende problemen in de hand werkt (Montgomery & Foldspang, 2008).

Mogelijk is er sprake van *reverse causality*, omdat mentale gezondheidsproblemen de perceptie van een jongere kunnen beïnvloeden. Het is aannemelijk dat een jongere met depressieve symptomen een situatie verkeerd inschat, omdat hij/zij een negatief beeld heeft van de wereld. De mentale gezondheidsproblemen laten een jongere mogelijk sneller een situatie als discriminatie opvatten.

Er bestaat dus een relatie tussen het ervaren van discriminatie en internaliserende problemen en deze relatie wordt beïnvloed door de mate waarin iemand discriminatie ervaart. Afzondering van de maatschappij als gevolg van het ervaren van discriminatie vergroot de kans op de ontwikkeling van internaliserende problemen. Er moet echter rekening worden gehouden met de mogelijkheid van *reverse causality*. Het huidige onderzoek zal met behulp van een longitudinaal design aantonen of er al dan niet sprake is van een toename in internaliserende problemen als gevolg van het ervaren van discriminatie. Een verband tussen deze variabelen is tot op heden enkel aangetoond met behulp van cross-sectioneel onderzoek. Verwacht wordt dat het ervaren van discriminatie leidt tot een toename in internaliserende problemen.

Gezinscohesie als buffer voor internaliserende problemen door ervaren discriminatie

Jongeren groeien op in verschillende sociale omgevingen. Volgens Stevens, Vollebergh, Pels en Crijnen (2005) ontstaan internaliserende problemen door factoren die gelegen zijn in het individu, het gezin en de omgeving. Juang, Ittel, Hoferichter en Gallarin (2016) noemen dat het belang van de ontwikkelingsperiode waarin een jongere zich bevindt, de mate bepaalt waarin verschillende sociale omgevingen de ontwikkeling van de jongere kunnen beïnvloeden. Zij concludeerden uit hun

onderzoek dat tijdens de adolescentie de ouders van grote invloed zijn op de ontwikkeling van jongeren (Juang et al., 2016).

Familie kan echter zowel een beschermende factor als een risicofactor zijn met betrekking tot de ontwikkeling van internaliserende problemen. Internaliserende problemen ontstaan afhankelijk van de mate van stress of cohesie die door jongeren ervaren wordt in een gezin. Een sterke gezinscohesie kan fungeren als buffer voor de gevolgen van stressvolle ervaringen: jongeren die discriminatie ervaren en die uit gezinnen met een sterke cohesie afkomstig zijn, rapporteren minder internaliserende problemen dan jongeren met een zwakke gezinscohesie (Bradshaw et al., 2016). Daarnaast draagt een betrokken opvoeding bij aan het beperken van depressieve gevoelens als gevolg van het ervaren van discriminatie (Brody & Chen, 2006). Juang en Alvarez (2010) vonden met behulp van cross-sectioneel onderzoek een moderatie-effect van gezinscohesie op de relatie tussen ervaren discriminatie door adolescenten en internaliserende problemen. Hoe sterker de ervaren gezinscohesie, hoe minder eenzaamheid en angst werden gerapporteerd als gevolg van het ervaren van discriminatie.

De gezinssituatie blijkt dus een beschermende factor te zijn in het omgaan met het ervaren van discriminatie. Stressvolle ervaringen worden gebufferd door een sterke gezinscohesie en een betrokken opvoeding kan de negatieve invloed van discriminatie doen verminderen. Er wordt daarom verwacht dat een hoge mate van gezinscohesie de relatie tussen het ervaren van discriminatie en de toename in internaliserende problemen kan bufferen.

Sociale acceptatie in de schoolomgeving als buffer voor internaliserende problemen door het ervaren van discriminatie

Adolescenten bevinden zich buiten hun gezin nog in een andere belangrijke sociale omgeving: de schoolomgeving. Bronfenbrenner (2009) beargumenteert dat positieve interacties binnen het nabije micro-systeem van een jongere bijdragen aan het welbevinden van een jongere. Hierbij kan gedacht worden aan interacties met leeftijds- en klasgenoten. Cross-sectioneel onderzoek van Juang en collega's (2016) ondersteunt dit gedachtegoed. Zij toonden aan dat hoe meer discriminatie een jongere ervaart, des te meer depressieve gevoelens hij/zij ervaart. Steun van leeftijdsgenoten kan echter als buffer fungeren onder studenten met verschillende etnische

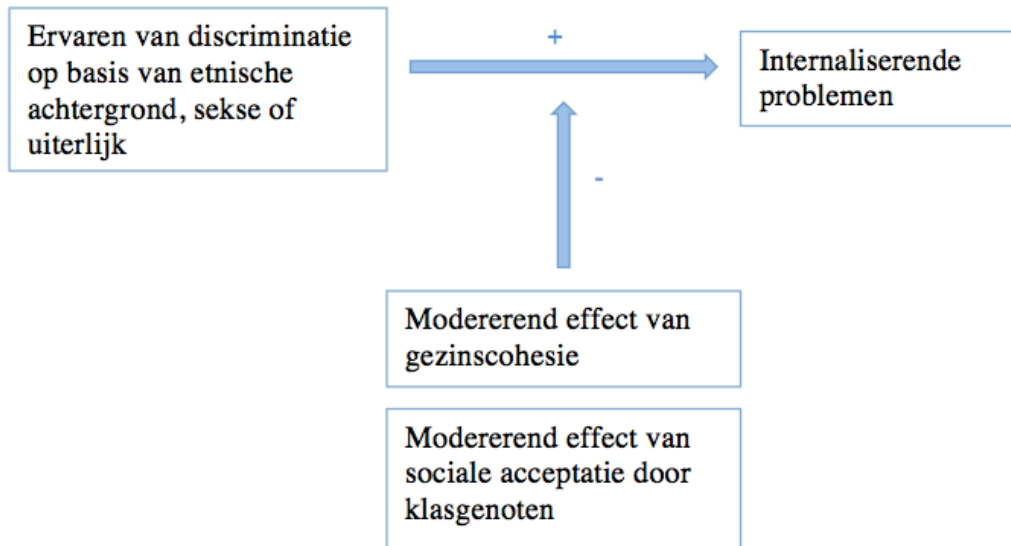
achtergronden. Steun van leeftijdsgenoten blijkt zelfs een belangrijkere buffer dan gezinscohesie te zijn (Juang et al., 2016).

Discriminatie is een vorm van afwijzing. Smart Richman en Leary (2009) concludeerden dat slachtoffers van afwijzing het meest behoefte hebben aan sociale steun en acceptatie. De mate waarin een jongere wordt geaccepteerd door zijn leeftijdsgenoten is van invloed op de mate waarin een jongere internaliserende problemen ervaart. Deze relatie is andersom niet waar: het hebben van een depressie leidt niet tot het ervaren van minder acceptatie (Ormel, Lindenberg, Steverink & Verbrugge, 1999; Klima & Repetti, 2008). Een gebrek aan acceptatie door leeftijdsgenoten hangt samen met minder vriendschap en daarmee met minder sociale steun (Klima & Repetti, 2008).

Sociale acceptatie door klasgenoten blijkt dus samen te hangen met verminderde internaliserende problemen als gevolg van het ervaren van discriminatie. Acceptatie door klasgenoten geeft een jongere namelijk een gevoel van sociale steun. Daarom is acceptatie door klasgenoten van invloed op het welbevinden van jongeren. Om die reden wordt verwacht dat sociale acceptatie door klasgenoten als buffer kan fungeren bij het ervaren van internaliserende problemen als gevolg van het ervaren van discriminatie.

Huidige studie

De huidige studie onderzoekt of het ervaren van discriminatie een toename in internaliserende problemen van een jongere voorspelt. Daarnaast wordt er nagegaan of een sterke gezinscohesie en sociale acceptatie door klasgenoten de negatieve invloed van het ervaren van discriminatie op internaliserende problemen kan verminderen (voor een grafische weergave, zie figuur 1). Het onderzoek is vernieuwend, omdat het gebruik maakt van een longitudinaal design, een Nederlandse populatie onderzoekt en omdat het nagaat of de gevolgen van ervaren discriminatie verschillen op basis van de grond waarop iemand zich gediscrimineerd voelt.

Figuur 1. De relatie tussen ervaren van discriminatie, internaliserende problemen, gezinscohesie en sociale acceptatie door klasgenoten.

Methode

Design

Het huidige onderzoek is gebaseerd op data van de Tracking Adolescents' Individual Lives Survey (TRAILS). Deze cohortstudie wordt uitgevoerd bij jongeren uit vijf gemeenten in het noorden van Nederland in de leeftijd van 10 tot 25 jaar. Het doel van TRAILS is om in kaart te brengen hoe de mentale gezondheid van de preadolescentie tot in de volwassenheid zich ontwikkelt, om mechanismen te ontdekken die ten grondslag liggen aan mentale gezondheidsproblemen, om effectief preventie- en interventiemateriaal te ontwikkelen en om de invloed van mentale gezondheidsproblemen op academisch, professioneel en sociaal functioneren te beschrijven.

Participanten

Voor de huidige studie is data gebruikt van meetmoment 2 en meetmoment 3, omdat tijdens meetmoment 1 niet is uitgevraagd of jongeren discriminatie ervoeren. Meetmoment 2 vond plaats tussen september 2003 en december 2004, waarbij de gemiddelde leeftijd 13,567 jaar was ($SD = .529$). Meetmoment 3 vond plaats tussen september 2005 en augustus 2007, waarbij de gemiddelde leeftijd van de jongeren 16,278 jaar was ($SD = .711$). In totaal namen 2230 jongeren deel aan het onderzoek.

Tijdens meetmoment 2 was de attritie 3,6%; data van 2149 jongeren is toen verzameld. De gegevens van 242 jongeren misten toen. Bij meetmoment 3 was de attritie 18,6%; 1816 jongeren vulden toen de vragenlijst in. Tijdens dit meetmoment misten de gegevens van 177 jongeren.

Procedure

De participanten zijn in twee fases geselecteerd. Tijdens de eerste fase zijn twee gemeenten gevraagd naar namen en adressen van alle bewoners die tussen 10-01-1989 en 09-30-1990 waren geboren. Tijdens de tweede fase zijn drie gemeenten gevraagd namen en adressen aan te leveren van alle bewoners die tussen 10-01-1990 en 09-30-1991 waren geboren. Op die manier werden 3483 namen verzameld. Tegelijkertijd werden scholen in het (speciaal) basisonderwijs gevraagd deel te nemen aan het TRAILS onderzoek. 122 van de 135 benaderde basisscholen waren bereid deel te nemen. Ouders werden gebeld door een TRAILS medewerker om te vragen of zij bereid waren deel te nemen aan het onderzoek. Met ouders die besloten deel te nemen, werd een interview ingepland om een *informed consent* te ondertekenen. Zowel ouders, als jongeren zelf werden geïnterviewd. In 95,6% van de gevallen werd de moeder geïnterviewd. Een medewerker van TRAILS heeft op de deelnemende scholen het onderzoek toegelicht, waarna in de klassen de vragenlijsten zijn afgenomen. Het invullen daarvan duurt anderhalf uur (Ormel et al., 2012).

Meetinstrumenten

Ervaren discriminatie

Tijdens meetmoment 2 is informatie verkregen over de mate waarin een jongere discriminatie ervaart. Door middel van zelfrapportage konden jongeren aangeven of zij zich het afgelopen jaar gediscrimineerd hadden gevoeld op basis van verschillende persoonlijke kenmerken (huidskleur/achtergrond, sekse, uiterlijk) gediscrimineerd werden (3 items). Een voorbeelditem is: 'Heb je je het afgelopen jaar gediscrimineerd of achtergesteld gevoeld op basis van je huidskleur of etnische achtergrond?' Jongeren konden met behulp van een tweepuntsschaal aangeven of zij zich al dan niet gediscrimineerd hebben gevoeld (ja / nee).

Gezinscohesie

Tijdens meetmoment 2 is de mate van gezinscohesie uitgevraagd met behulp van de Family Assessment Device (FAD) (12 items, $\alpha = 0.87$) (Epstein, Baldwin & Bishop, 1983). Hierbij is ouders gevraagd naar de beleving van de gezinscohesie. Een voorbeelditem is: 'Wij kunnen gevoelens naar elkaar toe uiten'. Met behulp van een vierpuntsschaal konden ouders aangeven in hoeverre deze stelling van toepassing was op de gezinssituatie (zeer mee oneens – zeer mee eens). Alle oneven items zijn omgescoord, waardoor een hoge score een hoge mate van gezinscohesie impliceert.

Sociale acceptatie door klasgenoten

Tijdens meetmoment 2 is data verkregen over de mate van sociale acceptatie door klasgenoten met behulp van een vragenlijst gebaseerd op de *Social Production Function theory* (11 items, $\alpha = 0.87$) (Ormel, Lindenberg, Steverink & Verbrugge, 1999). Een voorbeelditem is: 'De meeste klasgenoten vinden het fijn als ik hen help'. Met behulp van een vijfpuntsschaal konden jongeren aangeven in hoeverre de stellingen op hen van toepassing waren (nooit – altijd). Een hoge score betekent een hoge mate van sociale acceptatie door klasgenoten.

Internaliserende problemen

Tijdens meetmoment 2 en 3 is uitgevraagd in welke mate jongeren internaliserende problemen ervaren. Dit is gedaan met de vragenlijst Youth Self Report (YSR) (31 items, $\alpha = 0.88$) (Achenbach & Rescorla, 2001). Een voorbeelditem is: 'Ik heb het gevoel dat niemand van me houdt'. Met behulp van een driepuntsschaal konden jongeren aangeven in hoeverre deze stelling klopte voor hen (helemaal niet – duidelijk tot vaak). Een hoge score betekent een hoge mate van internaliserende problemen.

Data-analyse

De data-analyse is uitgevoerd met behulp van IBM SPSS Statistics 23. Missende waarden zijn niet meegenomen in de analyses (*missing listwise*). Ten eerste is de data opgeschoond. Zo zijn de oneven items van de schaal die gezinscohesie meet, omgescoord. Nu geldt voor alle items dat een hoge score op gezinscohesie, een hoge mate van gezinscohesie impliceert. Vervolgens zijn er betrouwbaarheidsanalyses

uitgevoerd om na te gaan of de gebruikte schalen intern consistent zijn. De beschrijvende statistieken (tabel 1) en Pearson correlaties (tabel 2) zijn vervolgens berekend voor de onafhankelijke variabele, de afhankelijke variabelen en de moderatoren. Voordat de hiërarchische lineaire regressie analyses werden uitgevoerd, zijn de assumpties voor onafhankelijkheid van waarnemingen, lineariteit, normaliteit, homoscedasticiteit en afwezigheid van uitbijters gecontroleerd. De hiërarchische lineaire regressie analyse is vervolgens gebruikt om de hoofdeffecten te onderzoeken (zie tabellen 3, 4, 5). Hierbij is gecontroleerd voor sekse, leeftijd T2 en internaliserende problemen T2. Daarna is de hiërarchische lineaire regressie analyse voor de interacties voorbereid door eerst alle betreffende variabelen te centreren en toen de gecentreerde variabelen met elkaar te vermenigvuldigen. Met deze interacties zijn vervolgens hiërarchische regressie analyses uitgevoerd met de interacties (zie tabel 6). Hier is tevens gecontroleerd voor sekse en leeftijd T2. Een significantieniveau van $p < .05$ is gehanteerd.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken weergegeven voor de afhankelijke en onafhankelijke variabelen, moderatoren en controlevariabelen. Tabel 1 toont dat de gemiddelde score van internaliserende problemen is afgenomen tussen T2 en T3. Op T2 scoren respondenten .328 (SD = .243) op internaliserende problemen en op T3 is dit afgenomen tot .314 (SD = .249). De missende waarden varieerden van 2,9% (sociale acceptatie door klasgenoten T2) tot 13,2% (gezinscohesie).

Tabel 1*Beschrijvende statistieken van onderzoeksvariabelen*

Variabelen	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min. / max. waarden</i>
Ervaren discriminatie op basis van huidskleur / etnische achtergrond T2	2082	.090	.280	0 – 1
Ervaren discriminatie op basis van sekse T2	2081	.040	.185	0 – 1
Ervaren discriminatie op basis van uiterlijk T2	2080	.150	.353	0 - 1
Internaliserende problemen T2	2075	.328	.243	0 – 1.48
Internaliserende problemen T3	1642	.314	.247	0 – 1.71
Gezinscohesie T2	1866	3.370	.396	1.67 – 4.00
Sociale acceptatie door klasgenoten T2	2086	3.226	.585	1 – 5

Tabel 2 toont de correlaties tussen de variabelen. Deze zijn verkregen met behulp van Pearson correlaties. Er is te zien dat de afhankelijke variabele ‘Internaliserende problemen T3’ significant positief gecorreleerd is met de verschillende vormen van discriminatie. Dit betekent dat hoe meer een jongere zich gediscrimineerd voelt op T2, hoe meer internaliserende problemen hij/zij ervaart op T3. Daarbij is de variabele ‘Internaliserende problemen T3’ significant negatief gecorreleerd met ‘Gezinscohesie T2’ en ‘Sociale acceptatie door klasgenoten T2’. Hoe meer ouders een hoge mate van gezinscohesie rapporteren tijdens meetmoment 2, hoe minder internaliserende problemen een jongere heeft tijdens meetmoment 3.

Daarnaast blijkt uit de tabel dat het ervaren van discriminatie op basis van sekse significant positief gecorreleerd is met discriminatie op basis van uiterlijk. Dit wil zeggen dat hoe meer discriminatie een jongere ervaart op basis van zijn/haar sekse, hoe meer discriminatie hij/zij ervaart op basis van zijn/haar uiterlijk. De drie vormen van discriminatie zijn allemaal significant positief gecorreleerd. Gezinscohesie op T2 is significant negatief gecorreleerd met discriminatie ervaren op basis van huidskleur op T2. Dit betekent dat hoe meer ouders een hoge mate van gezinscohesie rapporteren, des te minder de jongere discriminatie op basis van

huidskleur / etnische achtergrond ervaart. Tevens toont de tabel dat het ervaren van sociale acceptatie door klasgenoten op T2 significant negatief gecorreleerd is met discriminatie ervaren op basis van sekse en op basis van uiterlijk. Dit wil zeggen dat hoe meer sociale acceptatie een jongere ervaart, hoe minder hij/zij discriminatie op basis van sekse of uiterlijk ervaart. Tot slot geeft de tabel weer dat gezinscohesie significant positief gecorreleerd is met sociale acceptatie door klasgenoten, wat betekent dat een hoge mate van gezinscohesie samenhangt met een hoge mate van sociale acceptatie.

Tabel 2

Pearson correlaties van de afhankelijke en onafhankelijke variabele(n)

Variabelen	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Internaliserende problemen T3	-					
2. Discriminatie o.b.v. huidskleur / etnische achtergrond T2	.092*	-				
3. Discriminatie o.b.v. sekse T2	.091*	.191*	-			
4. Discriminatie o.b.v. uiterlijk T2	.231*	.213*	.222*	-		
5. Gezinscohesie T2	-.122*	-.073*	-.032	-.026	-	
6. Sociale acceptatie door klasgenoten T2	-.107*	-.029	-.074*	-.130*	.046*	-

*Noot. * correlaties zijn significant met $p < .05$.*

Hoofdeffecten

Voordat begonnen is met de analyses, is gekeken of er een significant verschil bestaat tussen jongeren die de volledige vragenlijst hebben ingevuld, ten opzichte van jongeren die missende waarden hadden tijdens meetmoment 2 op discriminatie scores. Dit is gedaan met een onafhankelijke t-toets. Voor de totaalscore 'Internaliserende problemen' op T3 werd een significant verschil gevonden ($p = .01$). Dit duidt erop dat jongeren die hoog scoorden op internaliserende problemen, vaker antwoorden niet invulden ten opzichte van jongeren met een lage score op internaliserende problemen. Dit kan hebben geleid tot onderrapportage van jongeren die discriminatie ervoeren: mogelijk ervaren meer jongeren discriminatie dan uit de huidige analyses is gebleken.

Om de hypothese te testen die stelt dat internaliserende problemen toenemen als gevolg van het ervaren van discriminatie, is gebruik gemaakt van hiërarchische lineaire regressie analyses. Er is gecontroleerd voor sekse, leeftijd op T2 en internaliserende problemen op T2. In tabel 3 is te zien dat het ervaren van discriminatie op basis van huidskleur / etnische achtergrond niet leidt tot een significante toename in internaliserende problemen op T3 ($\beta = .027, p = .173$). Ook leidt het ervaren van discriminatie op basis van sekse (zie tabel 4) niet tot een significante toename in internaliserende problemen op T3 ($\beta = .025, p = .217$). Zoals tabel 5 laat zien, leidt het ervaren van discriminatie op basis van uiterlijk wel tot een significante toename in internaliserende problemen op T3 ($\beta = .101, p = .000$).

Tabel 3

Hiërarchische lineaire regressie analyses van ervaren discriminatie op basis van culturele achtergrond/huidskleur op een toename in internaliserende problemen, gecontroleerd voor sekse en internaliserende problemen van het voorgaande jaar

Variabelen	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Stap 1				
Sekse	-.089	.010	-.181	.000
Leeftijd	.007	.009	.014	.470
Internaliserende problemen T2	.549	.021	.541	.000
Stap 2				
Sekse	-.090	.010	-.183	.000
Leeftijd T2	.007	.009	.014	.488
Internaliserende problemen T2	.544	.021	.537	.000
Ervaren discriminatie o.b.v. etnische achtergrond / huidskleur T2	.026	.019	.027	.173

Noot. Adjusted R Square (model 1) = .376. Adjusted R Square (model 2) = .377

Tabel 4

Hiërarchische lineaire regressie analyses van ervaren discriminatie op basis van sekse op een toename in internaliserende problemen, gecontroleerd voor sekse en internaliserende problemen van het voorgaande jaar

Variabelen	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Stap 1				
Sekse	-.089	.010	-.180	.000
Leeftijd T2	.007	.009	.016	.423
Internaliserende problemen T2	.548	.021	.543	.000
Stap 2				
Sekse	-.089	.010	-.181	.000
Leeftijd T2	.007	.009	.016	.431
Internaliserende problemen T2	.545	.021	.540	.000
Ervaren discriminatie o.b.v. sekse T2	.036	.029	.025	.217

Noot. Adjusted R Square (model 1) = .378. Adjusted R Square (model 2) = .378

Tabel 5

Hiërarchische lineaire regressie analyses van ervaren discriminatie op basis van uiterlijk op een toename in internaliserende problemen, gecontroleerd voor sekse en internaliserende problemen van het voorgaande jaar

Variabelen	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Stap 1				
Sekse	-.090	.010	-.182	.000
Leeftijd	.007	.009	.015	.454
Internaliserende problemen T2	.548	.021	.542	.000
Stap 2				
Sekse	-.091	.010	-.186	.000
Leeftijd T2	.005	.009	.011	.580
Internaliserende problemen T2	.522	.021	.517	.000
Ervaren discriminatie o.b.v. uiterlijk T2	.071	.014	.101	.000

Noot. Adjusted R Square (model 1) = .379. Adjusted R Square (model 2) = .389

Moderatoren

Nadat de hoofdeffecten onderzocht zijn met behulp van hiërarchische lineaire regressie analyses, zijn met de variabelen ‘Ervaren discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur, sekse en uiterlijk’ moderatie analyses uitgevoerd. Hiervoor zijn gecentraliseerde variabelen aangemaakt voor de onafhankelijke variabelen. Vervolgens zijn de hoofdeffecten vermenigvuldigd met de variabelen ‘Gezinscohesie T2’ en ‘Sociale acceptatie door klasgenoten T2’. Zoals tabel 4 laat zien, is er voor geen van deze interacties een effect gevonden op de relatie tussen het ervaren van discriminatie en het ervaren van internaliserende problemen. Dit betekent dat de mate van gezinscohesie en van sociale acceptatie door klasgenoten niet als buffer fungeert.

Tabel 6

Gezinscohesie en sociale acceptatie door klasgenoten als moderatoren voor de toename in ervaren discriminatie op basis van uiterlijk

Variabelen	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>
Ervaren discriminatie o.b.v. huidskleur / etnische achtergrond T2 * Gezinscohesie T2	.003	.054	.001	.955
Ervaren discriminatie o.b.v. huidskleur / etnische achtergrond T2 * Sociale acceptatie door klasgenoten T2	-.031	.032	-.019	.331
Ervaren discriminatie o.b.v. sekse T2 * Gezinscohesie T2	.041	.079	.011	.604
Ervaren discriminatie o.b.v. sekse T2 * Sociale acceptatie door klasgenoten T2	-.057	.045	-.027	.203
Ervaren discriminatie o.b.v. uiterlijk T2 * Gezinscohesie T2	-.014	.037	-.008	.700
Ervaren discriminatie o.b.v. uiterlijk T2 * Sociale acceptatie door klasgenoten T2	-.038	.022	-.035	.083

Noot. Moderaties zijn ingevoerd in afzonderlijke modellen

Discussie

Het doel van deze longitudinale studie was om de invloed van het ervaren van discriminatie op internaliserende problemen bij jongeren te onderzoeken. De verwachting was dat het ervaren van discriminatie op basis van huidskleur/etnische achtergrond, sekse of uiterlijk zou leiden tot een toename van internaliserende problemen bij jongeren. Bovendien werd verwacht dat het verband tussen het ervaren van discriminatie en het hebben van internaliserende problemen minder sterk zou zijn bij een hoge mate van gezinscohesie en een hoge mate van sociale acceptatie door klasgenoten.

Het effect van het ervaren van het ervaren van discriminatie op een toename in internaliserende problemen

De hypothese dat jongeren die discriminatie ervaren een toename in internaliserende problemen rapporteren, is alleen bevestigd voor jongeren die discriminatie ervaren op basis van hun uiterlijk. Zij rapporteren een toename in internaliserende problemen tussen meetmoment 2 en meetmoment 3 ($\beta = .101, p = .000$). Onderzoek van Lewis en collega's (2015) heeft eerder een associatie tussen deze variabelen gevonden. Het huidige onderzoek toont echter een toename in internaliserende problemen aan. Dit resultaat is in onderzoek uit het verleden niet eerder aangetoond. Een mogelijke verklaring voor deze bevinding is dat jongeren tijdens de adolescentie een eigen identiteit ontwikkelen. Bedreigingen, bijvoorbeeld in de vorm van discriminatie, jegens de eigenheid van jonge individuen, kunnen leiden tot de depressieve gevoelens die zijn gerapporteerd (Juang & Alvarez, 2010).

Een opvallende uitkomst is dat jongeren die discriminatie ervaren op basis van etnische achtergrond/huidskleur in dit onderzoek geen toename in internaliserende problemen hebben gerapporteerd. Deze conclusie wordt door andere bevindingen niet ondersteund. Zo vonden Priest en collega's (2013) met behulp van een meta-analyse van 121 studies dat jongeren met een donkere huidskleur depressieve gevoelens ervaren als gevolg van het ervaren van discriminatie op basis van hun huidskleur. Juang en Alvarez (2010) en Lewis en collega's (2015) hebben met behulp van cross-sectioneel onderzoek eerder een verband gevonden tussen het ervaren van discriminatie en internaliserende problemen voor jongeren. Beide onderzoeken richtten zich echter op het ervaren van discriminatie op basis van etnische

achtergrond. Onderzoek naar het ervaren van discriminatie op basis van uiterlijk is niet eerder uitgevoerd. Voor het ervaren van discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur kan in de huidige studie geen effect gevonden, omdat het onderzoek is uitgevoerd in een deel van Nederland waar relatief weinig jongeren wonen met een donkere huidskleur. Ter vergelijking: in de gemeente Amsterdam is 34,8% van de bevolking een niet-westerse allochtoon; in de gemeente Groningen is dit 11,3% (“Bevolking; ontwikkeling in gemeenten met 100 000 of meer inwoners”, 2017). Daarom kan er sprake zijn van een power probleem: een te klein aantal jongeren heeft gerapporteerd discriminatie te ervaren op basis van etnische achtergrond/huidskleur, waardoor een effect moeilijker waar te nemen is. Tot slot kan ook de interpretatie van de term ‘uiterlijk’ antwoorden van jongeren hebben beïnvloed. Tot de term ‘uiterlijk’ kan bijvoorbeeld ook huidskleur worden gerekend, waardoor jongeren die discriminatie op basis van huidskleur ervaren, dit onder ‘het ervaren van discriminatie op basis van uiterlijk’ hebben geschaard.

Naar ervaringen van jongeren die zich gediscrimineerd voelen op basis van hun sekse en als gevolg daarvan internaliserende problemen ervaren, is weinig onderzoek gedaan. Dat voor deze jongeren geen toename in internaliserende problemen is gevonden, kan mogelijk verklaard worden doordat er van jongs af aan al onderscheid wordt gemaakt tussen jongens en meisjes. Misschien is ook voor deze groep gewenning opgetreden. Discriminatie op basis van sekse komt in de onderzochte steekproef echter veel minder voor dan discriminatie op basis van huidskleur, waardoor het aannemelijk is dat voor deze voorspeller ook een power probleem bestaat.

Een sterke gezinscohesie en een hoge mate van sociale acceptatie door klasgenoten als buffer voor internaliserende problemen door het ervaren van discriminatie

De hypothese die stelt dat het ervaren van een hoge mate van gezinscohesie als buffer kan fungeren in de relatie tussen het ervaren van discriminatie en een toename in internaliserende problemen is niet bevestigd. Deze bevinding is in overeenstemming met onderzoek van Juang, Ittel, Hoferichter en Gallarin (2016). Zij concludeerden namelijk dat het belang van leeftijdsgenoten juist toeneemt in de adolescentie, waardoor het niet verrassend is dat er geen effect gevonden is van een

sterke gezinscohesie als buffer voor internaliserende problemen als gevolg van het ervaren van discriminatie. De bevindingen zijn echter in contrast met onderzoek van Juang en Alvarez (2010) die concludeerden dat gezinscohesie de relatie tussen het ervaren van discriminatie en internaliserende problemen bufferde. Dat wil zeggen dat een jongere die naast discriminatie ook een sterke gezinscohesie ervoer, minder internaliserende problemen rapporteerde, omdat . Een mogelijke verklaring voor dit contrasterende resultaat is dat het huidige onderzoek gebruik heeft gemaakt van scores die gezinscohesie meten die door ouders zijn ingevuld. Het kan zijn dat een jongere een andere perceptie heeft van de thuissituatie dan de ouders, waardoor er geen invloed gevonden is van gezinscohesie.

Het huidige onderzoek heeft aangetoond dat er geen invloed is van het ervaren van sociale steun door klasgenoten op de relatie tussen het ervaren van discriminatie en een toename in internaliserende problemen. Deze uitkomst is niet in lijn met eerder, vergelijkbaar onderzoek. De studie van Juang en collega's (2016) toonde namelijk aan dat de rol van leeftijdsgenoten van grotere invloed is dan gezinscohesie als het gaat om het verminderen van depressieve gevoelens als gevolg van het ervaren van discriminatie. Ook onderzoek van Klima en Repetti (2008) toonde aan dat het ervaren van acceptatie door leeftijdsgenoten van invloed is op de mate waarin een jongere internaliserende problemen ervaart. Zij namen echter discriminatie niet mee in hun onderzoek. Het verschil in resultaten tussen deze studies is mogelijk beïnvloed doordat de aangehaalde studies zich richtten op leeftijdsgenoten. Tot leeftijdsgenoten worden ook vrienden gerekend, met wie jongeren wellicht een hechtere relatie hebben dan met klasgenoten. De invloed van klasgenoten is mogelijk kleiner.

Sterke kanten en limitaties

Het huidige onderzoek is uniek omdat het de relatie tussen het ervaren van discriminatie en het ervaren van internaliserende problemen onderzocht over tijd (Lewis et al., 2015). Deze longitudinale opzet heeft het mogelijk gemaakt om uitspraken te doen over een toename, dan wel afname in internaliserende problemen als gevolg van het ervaren van discriminatie. Daarbij heeft het huidige onderzoek discriminatie op basis van sekse en op basis van uiterlijk meegenomen in het onderzoek, naast discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur. Ondanks deze sterke opzet, kent de studie ook enige limitaties.

Omdat het huidige onderzoek enkel is uitgevoerd in gemeenten in het noorden van Nederland, zijn de gevonden resultaten beperkt generaliseerbaar. Zo is de randstad bijvoorbeeld niet meegenomen, waar een aanzienlijk hoger aantal jongeren met een niet-westerse achtergrond woont. De steekproef is daarom geen ware afspiegeling van de gemiddelde Nederlandse jongere. De mogelijkheid bestaat dat er culturele verschillen tussen het noorden van Nederland en de randstad bestaan, waarbij het noorden van Nederland conservatievere denkbeelden zal hebben. Als het onderzoek gebaseerd zou zijn op een representatievere steekproef, zou een toename in internaliserende problemen door het ervaren van discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur worden verwacht. Het huidige onderzoek is tevens uitgevoerd met behulp van zelfrapportage. Ook al is zelfrapportage een veelgebruikt middel om data te verzamelen, het is een subjectieve wijze van rapporteren, waardoor jongeren mogelijk sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven (Ganster, Hennessey & Luthans, 1983). Jongeren zullen daarom een positiever beeld schetsen van hun situatie, door bijvoorbeeld minder internaliserende problemen te rapporteren. Tot slot kan interpretatie door jongeren van de termen die gebruikt zijn in de vragenlijst kan de rapportage van de ervaren discriminatie of internaliserende problemen hebben beïnvloed. De term ‘uiterlijk’ is erg breed. Iemand kan bijvoorbeeld huidskleur ook rekenen tot ‘uiterlijk’. Hierdoor is de discriminante validiteit mogelijk bedreigd.

Conclusie

Uit de huidige studie kan geconcludeerd worden dat het ervaren van discriminatie op basis van uiterlijk voor een toename in internaliserende problemen zorgt. Deze toename lijkt niet te gelden voor ervaren discriminatie op basis van etnische achtergrond/huidskleur en sekse. Het is van belang dat meer onderzoek de relatie tussen het ervaren van discriminatie en een toename in internaliserende problemen onderzoekt. Zo kunnen studies in andere delen van Nederland een beeld geven van de situatie van jongeren daar. Meer onderzoek naar het effect van het ervaren van discriminatie op basis van sekse en op basis van uiterlijk voor jongeren in Nederland kan het huidige onderzoek aanvullen. Dergelijk onderzoek is namelijk voor zover bekend niet eerder uitgevoerd voor deze populatie. Daarnaast kan dan ook bevestigd worden of er daadwerkelijk geen invloed is van een sterke gezinscohesie en sociale steun door klasgenoten, zoals de huidige studie heeft aangetoond. In dat geval

is het interessant om andere belangrijke variabelen in de analyses mee te nemen, om de invloed daarvan te meten. Zo kan worden gedacht aan de invloed van leeftijdsgenoten, de band met leerkracht(en) of persoonlijke karakteristieken van jongeren, zoals temperament.

Toekomstig onderzoek kan de huidige bevindingen aanvullen door zich te richten op de verschillende vormen van discriminatie, zodat gericht kan worden geïntervenieerd op deze specifieke vormen en doelgroepen. Onderzoek is namelijk een goed middel om ten eerste in kaart te brengen of jongeren zich gediscrimineerd voelen door hun uiterlijk, afkomst of sekse. Dan kan vervolgens naar passende manieren worden gezocht om het probleem aan te pakken, bijvoorbeeld door het maken van reclames of het ontwikkelen van lesmateriaal. Dit kan dan ter preventie ingezet worden. Daarnaast is meer longitudinaal onderzoek waardevol, omdat dat een completer beeld geeft van de invloed van het ervaren van discriminatie op een toename in internaliserende problemen.

Literatuur

- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Anderson, R. E., Hussain, S. B., Wilson, M. N., Shaw, D. S., Dishion, T. J., & Williams, J. L. (2015). Pathways to pain: Racial discrimination and relations between parental functioning and child psychosocial well-being. *Journal of Black Psychology*, *41*(6), 491-512. doi: 10.1177/0095798414548511
- Andriessen, I., Fernee, H., & Wittebrood, K. (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bevolking; ontwikkeling in gemeenten met 100 000 of meer inwoners (2017, 13 februari). Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=70748NED&D1=0%2c2%2c4%2c16%2c18%2c20%2c22%2c24&D2=a&D3=0&D4=a&D5=1&HD=090707-1905&HDR=T&STB=G4%2cG2%2cG1%2cG3>
- Bradshaw, D., Jay, S., McNamara, N., Stevenson, C., & Muldoon, O. T. (2015). Perceived discrimination amongst young people in socio-economically disadvantaged communities: Parental support and community identity buffer (some) negative impacts of stigma. *British Journal of Developmental Psychology*, *34*, 153-168. doi: 10.1111/bjdp.12120
- Brody, G. H., Chen, Y. F., Murry, V. M., Ge, X., Simons, R. L., Gibbons, F. X., ... & Cutrona, C. E. (2006). Perceived discrimination and the adjustment of African American youths: A five-year longitudinal analysis with contextual moderation effects. *Child development*, *77*(5), 1170-1189.
- Bronfenbrenner, U. (2009). *The ecology of human development*. Harvard: Harvard University Press.
- Elias, A., & Paradies, Y. (2016). Estimating the mental health costs of racial discrimination. *BMC public health*, *16*(1), 1205.
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M., & Bishop, D. S. (1983). The McMaster family assessment device. *Journal of marital and family therapy*, *9*(2), 171-180.
- Everett, B. G., Saint Onge, J., & Mollborn, S. (2016). Effects of Minority Status and Perceived Discrimination on Mental Health. *Population Research and Policy Review*, *35*(4), 445-469.

- Ganster, D.C., Hennessey, H.W., & Luthans, F. (1983). Social desirability response effects: Three alternative models. *Academical Management Journal*, *26*(2), 321-331. doi: 7795.2010.00640.x
- Gonçalves, H., Dumith, S. C., González, D. A., Menezes, A. M., Araújo, C. L., Hallal, P. C., & Bastos, J. L. (2012). Discriminação autorrelatada por adolescentes de uma coorte de nascimentos brasileira: Prevalência e associações. *Revista Panamericana de Saúde Pública*, *31*(3), 204-10.
- Juang, L. P., & Alvarez, A. A. (2010). Discrimination and adjustment among Chinese American adolescents: Family conflict and family cohesion as vulnerability and protective factors. *American Journal of Public Health*, *100*(12), 2403-2409.
- Juang, L., Ittel, A., Hoferichter, F., & Gallarin, M. M. (2016). Perceived racial/ethnic discrimination and adjustment among ethnically diverse college students: Family and peer support as protective factors. *Journal of college student development*, *57*(4), 380-394.
- Klima, T., & Repetti, R. L. (2008). Children's peer relations and their psychological adjustment: Differences between close friendships and the larger peer group. *Merrill-Palmer Quarterly* (*54*), 151-178.
- Köbben, A.J.F. (1985). Oordeel en discriminatie. In: J. Sperna Weiland en J.H.P Paelinck (red.), *Etnische minderheden* (p. 53-67). Amsterdam: Boom.
- Lewis, T. T., Cogburn, C. D., & Williams, D. R. (2015). Self-reported experiences of discrimination and health: Scientific advances, ongoing controversies, and emerging issues. *Annual review of clinical psychology*, *11*, 407-440.
- Montgomery, E., & Foldspang, A. (2008). Discrimination, mental problems and social adaptation in young refugees. *The European Journal of Public Health*, *18*(2), 156-161.
- Ormel, J., Lindenberg, S., Steverink, N., & Verbrugge, L. M. (1999). Subjective well-being and social production functions. *Social Indicators Research*, *46*(1), 61-90.
- Ormel, J., Oldehinkel, A. J., Sijtsma, J., van Oort, F., Raven, D., Veenstra, R., ... & Verhulst, F. C. (2012). The TRacking Adolescents' Individual Lives Survey (TRAILS): Design, current status, and selected findings. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *51*(10), 1020-1036.

- Priest, N., Paradies, Y., Trenerry, B., Truong, M., Karlsen, S., & Kelly, Y. (2013). A systematic review of studies examining the relationship between reported racism and health and wellbeing for children and young people. *Social science & medicine*, *95*, 115-127.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T., & Garcia, A. (2014). The consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *140*(4), 921-948.
- Smart Richman, L., & Leary, M. R. (2009). Reactions to discrimination, stigmatization, ostracism, and other forms of interpersonal rejection: A multimotive model. *Psychological review*, *116*(2), 365-383.
- Stevens, G. W., Vollebergh, W. A., Pels, T. V., & Crijnen, A. A. (2005). Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *40*(12), 1003-1011.
- Zucker, A. N., & Landry, L. J. (2007). Embodied discrimination: The relation of sexism and distress to women's drinking and smoking behaviors. *Sex Roles*, *56*(3-4), 193-203.